

MLADEN OBAD ŠČITAROCI

MODELI REVITALIZACIJE I UNAPRJEĐENJA KULTURNOG NASLIJEĐA U KONTEKSTU ISTRAŽIVAČKOG PROJEKTA *URBANIZAM NASLIJEĐA*

URBANIZAM NASLIJEĐA / *HERITAGE URBANISM*
MODELI UNAPRJEĐENJA NASLIJEĐA
KORIŠTENJE NASLIJEĐA
KRITERIJI ZA VRJEDNOVANJE
NOVI ZAHVATI U PROSTORIMA NASLIJEĐA
NASLIJEĐE KAO POKRETAČ RAZVOJA
UPRAVLJANJE NASLIJEĐEM

Istraživački projekt pod skraćenim nazivom *Urbanizam naslijeđa (Heritage Urbanism – HERU)* usredotočen je na urbanističke, prostorne i druge modele za unaprjeđenje i revitalizaciju kulturnoga naslijeđa. **Glavno istraživačko pitanje** jest prepoznati povijesne i sadašnje modele oživljavanja i unaprjeđenja naslijeđa kao polazišta za utvrđivanje budućih modela koji će uvažavati naslijeđeno, osigurati suvremenost i održivi budući razvoj. **Aktualnost istraživačke teme** ogleda se u činjenici da ona nije istražena, premda postoji brojna literatura o naslijeđu, o pojedinačnim baštinskim temama, kao i o brojnim projektima i izvedbama obnove i osuvremenjivanja graditeljskoga naslijeđa. Osjeća se **nedostatak istraživačkih studija i literature** koji pokušavaju doći do odgovora na sljedeća pitanja: kako pasivno naslijeđe učiniti aktivnim, kako ga unaprijediti i poboljšati, kako osigurati njegov dugoročni opstanak te kako doći do kriterija i modela za revitalizaciju i unaprjeđenje naslijeđa.

Istraživanje je potaknuto razmjerno **lošim stanjem kulturnoga naslijeđa** u Hrvatskoj, **nepostojanjem metode** koja bi omogućila znanstvenu utemeljenost odluka u konzervatorskim elaboratima i projektantskim/planerskim projektima, kao i **objektiviziranje provedbe** revitalizacije naslijeđa (formalno-pravne i stručne provedbe).

Cilj je unaprijediti dosadašnju metodologiju obnove i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa, unaprijediti metode prostorne zaštite naslijeđa te pridonijeti razvoju lokalne zajednice korištenjem kulturnog, a posebice graditeljskoga naslijeđa.

S **motrišta urbanizma naslijeđa** kulturno naslijeđe mora biti aktivno, mora aktivno pridonositi razvoju lokalne zajednice te unaprijediti vrsnoću prostora i čovjekova života. Aktivno naslijeđe smatra se ono koje ima trajnu namjenu i koje je aktivni subjekt u suvremenom kulturnom, društvenom, gospodarskom i prostornom razvoju lokalne zajednice. Naslijeđe je prilagodljivo i moramo mu dati priliku za prenamjenu, a time i za produljenje života ili za novi život. Pritom se ne odustaje od zaštite vrijednoga naslijeđa, ali se afirmira njegovo vrjednovanje kao preduvjet kvalitetne obnove i revitalizacije. Novi zahvati na/u naslijeđu moraju afirmirati i naslijeđe i ambijent u kojemu se ono nalazi te moraju biti kreativni i visoke arhitektonske vrsnoće da bi jednoga dana i sami mogli postati naslijeđe. Stvarno unaprjeđenje naslijeđa moguće je jedino u interdisciplinarnom pristupu i u koordinaciji svih relevantnih državnih institucija – kulture, prostornog uređenja, regionalnog razvoja, gospodarstva, turizma, fiskalne ekonomije, pravosuđa i dr.

Urbanizam naslijeđa promiče pristup revitalizacije i unaprjeđenja kulturnoga naslijeđa u prostornom, urbanističkom i pejzažnom kontekstu. Kontekst/okruženje utječe na naslijeđe i njegovu oživljavanje, a novo korištenje i prenamjena naslijeđa poticajno je i razvojno za okruženje. **Metoda urbanizma naslijeđa** nadopuna je

metoda korištenih u prostornom/urbanističkom planiranju i konzervatorskoj zaštiti. Naslijeđe se promatra integrirano zajedno s pripadajućim okruženjem te sa svim utjecajima okruženja/ambijenta/konteksta na naslijeđe, ali i obrnuto, utjecaj naslijeđa na njegovo okruženje. Naslijeđe se sagledava u različitim prostornim mjerilima – od kulturnog krajolika (veliki teritorij) do pojedinačnih zgrada i građevina (u gradu/naselju ili u krajoliku). Za metodu urbanizma naslijeđa važna su tri pokazatelja/indikatora: 1. čimbenici identiteta, čimbenici utjecaja i čimbenici vrijednosti; 2. kriteriji za vrjednovanje, za unaprjeđenje i za nove zahvate i 3. Modeli unaprjeđenja i revitalizacije naslijeđa. Primjenom takvog pristupa povećava se objektivnost, a bitno smanjuje subjektivnost kod donošenja odluka o mogućim novim zahvatima u prostorima naslijeđa.

Kriteriji za vrjednovanje naslijeđa nisu predmet glavnog istraživanja ovoga projekta jer je ta tema dovoljno zahtjevna i složena sama po sebi pa traži posebno istraživanje, ponajprije konzervatorsko.

Kriteriji za nove zahvate na naslijeđu polaze od karakterizacije naslijeđa (čimbenika identiteta) i njegove vrijednosti, obogaćujući ga novim suvremenim doprinosom. Razlikujemo opće kriterije unaprjeđenja naslijeđa te posebne kriterije prema vrsti naslijeđa. Vrjednovanje naslijeđa provodi se s različitih motrišta: konzervatorskog, kulturno-povijesnog, arhitektonskog, urbanističkog, prostorno-ambijentalnog, estetskog, funkcionalnog, ekološkog i dr.

Prihvatljivi modeli unaprjeđenja i revitalizacije naslijeđa su aktivacijski i održivi. Oni pridonose aktivnom i ekonomski održivom korištenju naslijeđa te pronalaze nju trajne namjene. Da bismo došli do prikladnih budućih modela revitalizacije i unaprjeđenja kulturnoga naslijeđa moramo sagledati **povijesne modele** do 20. stoljeća (odabrati one koji su primjenjivi i danas), **modele 20. stoljeća** (također primjenjive i danas) te **suvremene modele** (koji pokazuju dobre učinke). Novi ili budući modeli mogu biti osuvremenjeni dosadašnji modeli ili potpuno novi modeli proizašli iz suvremenih potreba i suvremenog motrišta naslijeđa, ali uz poštivanje identitetskih i vrijednosnih obilježja naslijeđa.

Prema kriteriju obuhvata i intenziteta zahvata u naslijeđe, razlikujemo **model potpune revitalizacije** (najčešće kada naslijeđe nema namjenu) i **model djelomične revitalizacije** (kada živi nejednoliko u svojem korpusu).

Oslanjamo li modele revitalizacije i unaprjeđenja naslijeđa na specijalistička motrišta dolazimo do tematskih modela, primjerice: **urbanistički model** (primjena za cijeli grad ili dio grada), **arhitektonski model** (primjena kod pojedinačnih zgrada/građevina), **pejsažni model** (primjena u pejsažnom planiranju za naslijeđe u krajoliku), **pravni model** (rješava pravna i vlasnička pitanja, posebice probleme izvlaštenja/eksprijacije te odnosa različitih vlasnika), **ekonomski model** (uzima u obzir financijsku održivost na početku i tijekom kasnijeg korištenja), **ekološki model** (polazi od očuvanja i unaprjeđenja prirodnih čimbenika) i dr.

Modeli unaprjeđenja i revitalizacije naslijeđa mogu slijediti funkcionalno-organizacijska polazišta pa možemo govoriti o **monofunkcionalnom** ili **polifunkcionalnom** modelu, **tradicijском** ili **suvremenom** modelu, **pojedinačnom** ili **umreženom** modelu, **modelu preobrazbe** (promjena funkcija i korištenja) ili **modelu očuvanja** naslijeđenog stanja i sl.

Prema kriteriju smještaja/rasprostiranja građevina u gradu i krajoliku moguće je revitalizaciju naslijeđa sagledavati pomoću sljedećih modela: **regionalni umreženi model** (preklapanje kulturne i prirodne baštine s ostalim vrijednostima i zanimljivostima u većem promatranom prostoru), **linearni tematski model** (putovi baštine koji se također mogu povezivati s ostalim zanimljivostima na trasi putova), **raspršeni model** (povezivanje raspršene baštine u gradu ili krajoliku u povezanu i funkcionalnu cjelinu) te **koncentrirani** ili **točkasti model** (obnova i revitalizacija pojedinačnih građevina ili sklopova zgrada).

Izbor iz literature:

1. Baum, M.; Christiaanse, K. (ed.) (2012.), *City as Loft: Adaptive Reuse as a Resource for Sustainable Urban Development*, GTA Verlag (ETH Zurich), Zurich
2. Bloemers, T.; Kars, H.; Van der Valk, A.; Wijnen, M. (ed.) (2010.), *The Cultural Landscape & Heritage Paradox*, Amsterdam University Press, Amsterdam
3. Jodido, P.; Moray, B.; Testa, M. (2014.), *Fare Disfare Rifare Architettura: Da Rivoli a Bagrati: Andrea Bruno*, Fondazione Wilmotte, Venezia.
4. Messenger, P.M.; Smith, G.S. (ur.) (2015.), *Cultural Heritage Management: A global perspective*, University Press of Florida
5. Pickard, R. (ed.) (2001.), *The European City: Architectural Interventions and Urban Transformations, Management of Historic Centers*, Spon Press (Taylor&Francis Group), London/New York
6. Smith, L. (2006.), *Uses of Heritage*, Routledge (Taylor&Francis Group), London/New York
7. *** (2015.), *Cultural Heritage - possibilities for spatial and economic development / Prostorne i razvojne mogućnosti kulturnog naslijeđa, proceedings*, Zagreb, 2015, Faculty of Architecture University of Zagreb and Croatian Academy of Sciences and Arts, editor: Mladen Obad Šćitaroci
8. *** (2006.) *Manors and gardens – cultural heritage as a generator of economic development / Dvorci i ljetnikovci – kulturno naslijeđe kao pokretač gospodarskog razvoja, proceedings*, European project "Villas, stately homes and castles: compatible use, valorisation and creative management" - Interreg IIIB Cadses, Zagreb, 2006, Faculty of Architecture University of Zagreb, editor: Mladen Obad Šćitaroci
9. *** (2005.) *Contemporary use and creative management of manors, castles and villas / Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima, proceedings*, European project "Villas, stately homes and castles: compatible use, valorisation and creative management" - Interreg IIIB Cadses, Zagreb, 2005, Faculty of Architecture University of Zagreb, editor: Mladen Obad Šćitaroci
10. *** (2004.) *Heritage for the Future - Realising the economic and social potential of a key asset* (The Congress of Local and Regional Authorities - Local and Regional Action no. 6, Norwich UK - Proceedings), Council of Europe Publishing, Strasbourg

Vijeće Europe zalaže se za **participativni model** unaprjeđenja i revitalizacije naslijeđa koji uključuje lokalne zajednice na način da sudjeluju svi dionici nekoga područja (politika, udruge, tvrtke, pojedinačni proizvođači, građani i dr.). Takav model podrazumijeva umreženje i koordinaciju svih državnih i regionalnih resora. Promatramo li taj model u prostornom kontekstu krajolika tada se može govoriti o modelu regionalnog parka i/ili modelu eko muzeja.

U kontekstu odnosa novoprojektirane građevine i okruženja/ambijenta u dosadašnjim slučajevima uočavamo **model suvremene interpretacije tradicije, model kontrasta** (vidljivo uočavanje novoga u naslijeđenom ambijentu) i **model mimikrije** (prilagodba naslijeđenom i ambijentu).

S **konzervatorskoga** motrišta zahvati na naslijeđu i u prostorima naslijeđa mogu slijediti model konzervacije (potpuno očuvanje naslijeđenog povijesnog/izvornog stanja), model restauracije i/ili rekonstrukcije, model očuvanja memorije prostora ili model suvremenih zahvata u povijesnom prostoru naslijeđa.

ZAKLJUČAK

Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnoga naslijeđa imat će praktičnu primjenu u zaštiti i obnovi kulturnoga naslijeđa, u prostornom uređenju i urbanističkom planiranju, u arhitektonskom i pejzažnom projektiranju, a bit će korisno za upravljanje prostorima kulturnog naslijeđa i ekonomskom sagledavanju naslijeđa. Modeli ne nude konkretna rješenja, ali daju okvir unutar kojega treba tražiti rješenje. Na odabir modela utječu čimbenici identiteta naslijeđa, čimbenici utjecaja, stupanj vrjednovanja naslijeđa te kriteriji za nove zahvate u prostorima naslijeđa.

Modeli revitalizacije i unaprjeđenja naslijeđa pomoći će u konzervatorskim odlukama koje su najčešće arbitrarne (iskazuju stav pojedinaca) jer ne postoji sustav ili on nije dorađen na koji se može osloniti. Modeli potiču stvaranje sustava aktivne zaštite.

Za oživljavanje naslijeđa ključno je odabrati namjenu koja će osigurati dugoročnu aktivnu zaštitu i ekonomsku održivost, a u skladu s vrjednosnim statusom naslijeđa. Čak ni tada revitalizacija ne će uspjeti ako nije uzet u obzir prostorni i ambijentalni aspekt. Obnovljeno naslijeđe ne znači i revitalizirano naslijeđe ako ono nema trajnu namjenu i ako nije funkcionalno, infrastrukturno i ambijentalno usklađeno sa svojim okruženjem i širim prostorom. Puna revitalizacija se postiže kada korisnici i lokalna zajednica prihvate takvo obnovljeno naslijeđe i kada ga počnu koristiti.

Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnoga naslijeđa tema je znanstveno istraživačkog projekta i znanstvenog kolokvija gdje sudionici istražuju i prikazuju modele s njihova motrišta i s njihova stručnog područja. Nakon tako sveobuhvatnog i multi/inter disciplinarnog sagledavanja moći će se postaviti relevantni modeli, koji će se moći prepoznati kao **opći modeli** te kao **posebni modeli** prikladni za unaprjeđenje i revitalizaciju kulturnog naslijeđa.

Akademik prof.dr.sc.

Mladen Obad Šćitaroci, dipl.ing.arh.
Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
mos@arhitekt.hr, scitaroci@gmail.com
www.scitaroci.hr